

Preiskovanje in dokazovanje nasilja odraslih otrok nad starši

Monika Klun¹, Aleš Bučar Ručman², Danijela Frangež³

Nasilje odraslih otrok nad starši vključuje enkratna, večkratna ali kontinuirana vedenja ali dejanja polnoletnega otroka, ki fizično, psihološko ali ekonomsko škoduje svojim biološkim ali krušnim staršem. V prispevku predstavljamo analizo vseh 46 policijskih, tožilskih in sodnih spisov iz obdobja 2010–2013 v Sloveniji, ki se nanašajo na nasilna kazniva dejanja, v katerih sta bila storilec in žrtev v odnosu odrasel otrok - starš, in analizo usmerjenega skupinskega intervjuja s strokovnjaki s področja kazenskega pravosodja. Cilj prispevka je predstaviti značilnosti preiskovanja in dokazovanja nasilja odraslih otrok nad starši. Raziskava je pokazala, da se pri preiskavi izvajajo klasični preiskovalni ukrepi, na primer ogled kraja kaznivega dejanja in razgovori. Preiskovalci osumljencem izrekajo ukrep prepovedi približevanja, zasegajo predmete in zoper njih odredijo strokovne preglede telesnih tekočin zaradi ugotavljanja prisotnosti alkohola in prepovedanih drog. V analiziranih primerih so bili najdeni materialni, osebni in posredni dokazi. Vse kazenske ovadbe so v kazenskih zadevah ($n = 23$), ki so se končale z obsodilno sodbo in izrečeno kaznijo zavora, temeljile na materialnih dokazih. V 75 % kazenskih zadev, ki so se končale z obsodilno sodbo in izrečeno pogojno obsodbo, so kazenske ovadbe temeljile na materialnih dokazih. Obsodilne sodbe so bile izrečene v 95,8 % kazenskih zadev. V 17,4 % je bila izrečena kazen zavora, v 69,6 % pogojna obsodba, v 8,7 % varnostni ukrep, v enem primeru pa denarna kazen. Na vrsto izrečene kazenske sankcije ne vpliva vrsta pridobljenih dokazov, temveč ugotovljene okoliščine kaznivega dejanja, obdolženca in žrtve.

Ključne besede: nasilje odraslih otrok nad starši, nasilje nad starejšimi, nasilje v družini, preiskovanje, dokazovanje

UDK: 343.98:343.62-053.9

1 Uvod

Nasilje odraslih otrok nad starši je pomembna družbena in znanstveno prezrta problematika. Populacija starajočega se prebivalstva narašča tako po svetu (World Health Organization, 2024) kot v Sloveniji (Statistični urad Republike Slovenije [SURS], 2024). Pri tem se Slovenija sooča s številnimi izzivi, kot so dolge čakalne vrste za nastanitev v domovih za starejše občane, premalo razvita oskrba na domu, brezposelnost in slaba dostopnost stanovanj (Kmet Zupančič, 2023; Trbanc idr., 2024). To povečuje verjetnost, da bodo odrasli otroci in starši živeli v skupnem gospodinjstvu, kar pa, kot ugotavljajo Johnson idr. (2022), pomeni tveganje za pojav nasilja. Poleg tega je ta problematika v družbi pogosto spregledana, saj je stigmatizirana in tabuizirana (Klun

in Frangež, 2019; Klun idr., 2022; Payne, 2011). Zaradi tega žrtve svoje viktimizacije ne prepoznajo ali zaradi občutkov sramu in krivde o njej ne spregovorijo. Zaradi omenjenih izvivov je področje v Sloveniji in tujini malo raziskano (Holt, 2021; Holt in Shon, 2018; Klun in Frangež, 2019). Izvedene raziskave so se osredotočale predvsem na sociološke vidike, na primer študije v ZDA (Dong idr., 2017; Greenberg idr., 1990; Korbin idr., 1995) in na Švedskem (Johnson idr., 2018). Poleg teh so raziskave obravnavale psihološke in psihiatrične vidike, ki se nanašajo na starševske načine zaznavanja nasilnega vedenja svojih otrok, spoprijemanje z nasiljem in izkušnje mater, ki so postale žrtve svojih odraslih otrok. Med njimi so študije v ZDA (Smith, 2015, 2024), Izraelu (Band-Winterstein, 2015; Band-Winterstein idr., 2016) in na Japonskem (Hsu in Tu, 2014; Kageyama idr., 2018). Manj raziskani so kriminalistični vidiki te problematike, čeprav sta raziskavi v Avstraliji (Dow idr., 2020) in na Norveškem (Aas, 2018) osvetlili nekatere izzive, povezane z odkrivanjem in preiskovanjem teh primerov. Kljub tem raziskavam še vedno primanjkuje študij, ki bi podrobneje obravnavale kriminalistične vidike nasilja odraslih otrok nad starši. V prispevku se zato osredotočamo na preiskovanje in dokazovanje teh kaznivih dejanj, s čimer želimo prispevati k boljšemu razumevanju tega pojava in doprinesi novo znanje na področje kriminalistike.

¹ Dr. Monika Klun, asistentka za kriminologijo, Fakulteta za varnostne vede, Univerza v Mariboru, Slovenija. ORCID: 0009-0001-9437-9941. E-pošta: monika.klun@guest.um.si

² Dr. Aleš Bučar Ručman, redni profesor za sociologijo, Fakulteta za varnostne vede, Univerza v Mariboru, Slovenija. ORCID: 0000-0003-2765-1412. E-pošta: ales.bucar@um.si

³ Dr. Danijela Frangež, izredna profesorica za kriminologijo, Fakulteta za varnostne vede, Univerza v Mariboru, Slovenija. ORCID: 0000-0001-6330-566X. E-pošta: danijela.frangez@um.si

2 Pregled literature o nasilju odraslih otrok nad starši

Nasilje odraslih otrok nad starši so enkratna, večkratna ali kontinuirana vedenja ali dejanja polnoletnega otroka, ki fizično, psihološko ali ekonomsko škoduje svojim biološkim ali krušnim staršem, ob čemer se slednji počutijo prestrašeno, ogroženo, nadzirano ali napadeno. Starši so lahko žrtve psihičnega, fizičnega, ekonomskega in spolnega nasilja, zane-marjanja ali premoženjske kriminalitete (Band-Winterstein idr., 2016; Hamilton in Harris, 2023; Johnson idr., 2018). V obdobju 2010–2020 je bilo v Sloveniji obravnavanih 2.198 nasilnih kaznivih dejanj, v katerih sta bila storilec in žrtev v razmerju odrasel otrok - starš. Največkrat so bili obravnavani primeri nasilja v družini (1.799 primerov) in lahkih telesnih poškodb (337 primerov), sledijo hude telesne poškodbe (38 primerov), uboji (10 primerov), umori (10 primerov), posebno hude telesne poškodbe (2 primera) in spolne zlorabe slabotne osebe (2 primera) (Klun idr., 2022).

Nasilje odraslih otrok nad starši se prepleta z dvema širšima področjema: nasiljem nad starejšimi in nasiljem v družini. Z nasiljem nad starejšimi sovпада, ko starši dopolnijo 65 let (Filipčič, 2002). Med nasilje v družini ga uvrščamo, kadar so izpolnjeni pogoji, ki jih določata »Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND)« (2008) in »Kazenski zakonik (KZ-1)« (2012). »ZPND« (2008) nasilje v družini v 2. členu opredeljuje kot vsako uporabo »fizičnega, spolnega, psihičnega ali ekonomskega nasilja enega družinskega člana« /.../ »proti drugemu družinskemu članu« /.../ »oziroma zanemarjanje ali zalezovanje žrtve ne glede na starost, spol ali katerokoli drugo osebno okoliščino žrtve ali povzročitelja nasilja, in telesno kaznovanje otrok«. Zakon opredeljuje, da družinski člani niso samo osebe, ki živijo v skupnem gospodinjstvu, ampak tudi sorodniki v ravni vrsti, kamor vključujemo tudi odrasle otroke in njihove starše. Po »KZ-1« (2012: 191. člen) gre za nasilje v družini takrat, ko kdo v družinski skupnosti z drugim »grdo ravna, ga pretepa ali z njim drugače boleče ali ponižujoče ravna, ga z grožnjo z neposrednim napadom na življenje ali telo preganja iz skupnega prebivališča ali mu omejuje svobodo gibanja, ga zalezuje, ga prisiljuje k delu ali opuščanju dela ali ga kako drugače z nasilnim omejevanjem njegovih enakih pravic spravlja v skupnosti v podrejen položaj«. Pojem »družinska skupnost« ne pomeni nujno skupnega gospodinjstva, temveč trajnejšo življenjsko skupnost, ki vključuje čustveno navezanost, dolžnosti ali pravice med osebami (Korošec idr., 2019). Po »ZPND« (2008: 2. člen) nasilje odraslih otrok nad starši spada v nasilje v družini, če sta prisotni »sorodstvena vez v ravni vrsti« ali skupno gospodinjstvo. Po »KZ-1« (2012: 191. člen) je za nasilje v družini ključno, da med storilcem in žrtvijo obstaja družinska skupnost, ki, kot pojasnjujejo Korošec idr. (2019), pomeni trajnejšo življenjsko skupnost z določeno

mero čustvene navezanosti, dolžnosti ali pravic. Tako primeri nasilja odraslih otrok nad starši ne spadajo na področje nasilja v družini, če med žrtvami in storilci⁴ ni trajnejše življenjske skupnosti, če je vez med njimi prekinjena in jih ne vežejo nobene pravice ter dolžnosti.

2.1 Umestitev nasilja odraslih otrok nad starši v teoretične konceptualne razprave

Nasilje odraslih otrok nad starši se v teoretičnih konceptualnih razpravah umešča na presečišče družbenih tabujev, psihološke odvisnosti, razmerij moči in medgeneracijskega nasilja. Z vidika družbenega tabuja je to nasilje eno od najbolj tabuiziranih oblik nasilja v družini. Ruši namreč mit, da se nasilje v družini nanaša izključno na nasilje nad ženskami in otroki (Klun idr., 2024) ter je družbeno manj sprejemljivo kot partnersko nasilje (Homer in Gilleard, 1990). Dekleva (2002) poudarja, da je v naši družbi že samo izražanje sovražnosti do staršev zaznamovano kot nedopustno, kar še dodatno otežuje razkrivanje nasilja nad njimi. Javnost je v takšnih primerih pogosto razpeta med tradicionalnimi normami o dolžnosti otrok, da spoštujejo in ubogajo starše (Filipčič, 2002), ter lastnimi predstavami o odgovornosti staršev. Nasilje nad starši je pogosto razumljeno kot posledica njihovega slabega starševstva (Muravyeva in Toivo, 2016; Smith, 2015) in ne kot samostojna oblika nasilja, kar še pogloblja njegovo stigmatizacijo.

Z vidika psihološke odvisnosti je nasilje odraslih otrok nad starši mogoče razumeti kot posledico zapletene čustvene dinamike, v kateri se tradicionalna vloga staršev kot avtoritete pogosto poruši. Čeprav se domneva, da so otroci zaradi svoje nemoči in odvisnosti (od staršev) pogostejše žrtve nasilja v družini (Kanduč, 2000), se lahko v odraslosti razmerje obrne, pri čemer starši postanejo psihološko odvisni od svojih otrok. Ta odvisnost se kaže v občutkih krivde, sramu, strahu, odgovornosti in ljubezni (Kageyama idr., 2018). Viktimizirani starši nasilje pogosto opravičujejo z lastnim neuspešnim starševstvom (Hsu idr., 2014), se bojijo stopnjevanja nasilja (Kageyama idr., 2018) ali otrokovih povračilnih ukrepov (Dow idr., 2020; Kanduč, 2000), v nekaterih primerih pa nasilje prikrivajo z izmišljenimi pojasnili o poškodbah (Kageyama idr., 2018). Ambivalentni občutki (želja po zaščiti otroka in obenem prekinitvi nasilja) (Band-Winterstein idr., 2016) vodijo v nerazkrivanje, neprijavljanje in minimaliziranje nasilnega vedenja, kar ustvarja okoliščine, v katerih se nasilje lahko nadaljuje in stopnjuje.

⁴ Izrazi »storilci«, »domnevni storilci«, »osumljenci«, »obdolženci«, »obtoženci« in obsojenci« so v prispevku uporabljeni enakovredno za moški in ženski spol, razen če je navedeno drugače.

V okviru koncepta o razmerju moči lahko nasilje odraslih otrok nad starši razumemo kot posledico porušenega in predruagačenega razmerja moči v družini. Medtem ko tradicionalne predstave o družini poudarjajo nadrejeno vlogo staršev, se ob staranju, bolezni ali ekonomski odvisnosti staršev ta hierarhija pogosto obrne v korist odraslih otrok (Hvalič, 2002; Quinn in Tomita, 1997). V takšnih primerih, še posebej ob bivanju v skupnem gospodinjstvu in čustveni navezanosti, lahko odrasel otrok, ki se sicer počuti nemočnega, zapostavljenega ali necenjenega (Clemens in Axelson, 1985; Kanduč, 2000), nasilje uporabi kot sredstvo za uveljavljanje moči (Pillemer, 1985), nadzora ali spoštovanja. Neravnovesje moči se pri tem krepi, saj se storilec čuti vse bolj mogočnega, žrtev pa je vse bolj ranljiva in odvisna (Kanduč, 2001), kar dodatno pogloblja dinamiko podreditve in nadvlade.

Z umeščanjem nasilja odraslih otrok nad starši v koncept medgeneracijskega prenosa so povezane raziskave (Dong idr., 2017; Li in Dong, 2016; Whitbeck idr., 1994), ki kažejo, da ima izkušnja nasilja v otroštvu dolgoročne posledice. Posamezniki, ki so bili v otroštvu izpostavljeni nasilju, imajo večjo verjetnost, da bodo v odrasli dobi razvili nasilne vedenjske vzorce, vključno z nasiljem do lastnih staršev. Dong idr. (2017) ugotavljajo, da ima psihična zloraba v otroštvu lahko še izrazitejši vpliv kot fizična. Vendar Korbin idr. (1995) opozarjajo, da model medgeneracijskega prenosa nasilja ne pojasnjuje vedno nasilja nad starši, saj odrasli storilci takšnega nasilja pogosto sami niso poročali o zlorabah v otroštvu. Kljub temu ugotavljajo, da starši, ki so v preteklosti sami izvajali nasilje nad otroki in kasneje postali njihove žrtve, pogosto poročajo, da so bili kot otroci tudi sami žrtve nasilja, kar kaže na večplastnost tega pojava. Poleg nadaljevanja preteklih vzorcev se lahko v odraslosti pojavijo tudi nove, specifične oblike nasilja, kot je na primer preprečevanje stikov z vnuki (Stewart idr., 2007), kar dodatno potrjuje zapletenost in večdimenzionalnost medgeneracijskih odnosov.

2.2 Odkrivanje in preiskovanje nasilja odraslih otrok nad starši

Nasilje odraslih otrok nad starši se odkriva podobno kakor nasilje nad starejšimi in tudi zanj je značilno temno polje kriminalitete (Hsu in Tu, 2014; Storey in Perka, 2018). Tako kot starejši (Hvalič, 2002; Kanduč, 2000; Mušič, 2010) tudi starši, ki so žrtve nasilja odraslih otrok, nasilja ne prijavijo zaradi odvisnosti od otrok, fizičnih ali psihičnih nezmožnosti, želje, da ostanejo v stiku z vnuki in strahu pred institucionalizacijo. Za prijavo se nekateri starši odločijo po več letih (Kageyama idr., 2018), nekateri pa, ko nasilje postane tako intenzivno, da druge možnosti nimajo (Dow idr., 2020). Pri tem starši poleg ljubezni do svojega otroka občutijo sram, krivdo, strah in odgovornost (Kageyama idr., 2018). Občutki, ki jih

starši doživljajo ob viktimizaciji, in pozno prijavljanje otežujejo odkrivanje in preiskovanje takšnih primerov.

Preiskovanje nasilja nad starejšimi se ne razlikuje od preiskovanja drugih vrst zlorab (Aas, 2018), zato sklepamo, da podobno velja tudi za preiskovanje nasilja odraslih otrok nad starši. Pri preiskavi se izvajajo klasični preiskovalni ukrepi, na primer ogled kraja kaznivega dejanja, razgovori, hišne in osebne preiskave, pri čemer je zelo pomembna uvodna faza preiskovanja (Maver, 1987). Hitro ukrepanje policije je ključno za prekinitev nasilja in preprečitev nadaljnjih dejanj. Ugotovitve tujih raziskav (Anetzberger, 1986; Greenberg idr., 1990; Kageyama idr., 2018) namreč kažejo, da so odrasli otroci nad starši kontinuirano nasilni, pri čemer se starši bojijo stopnjevanja nasilja (Kageyama idr., 2018).

Po prijavi kaznivega dejanja se opravi ogled kraja kaznivega dejanja, s katerim preiskovalci pridobijo in zavarujejo materialne sledi ter dokaze (Dvoršek, 2008). Na kraju dejanja se zbirajo prva obvestila o domnevnem kaznivem dejanju. Intenzivnejše opravljanje razgovorov sledi v kasnejših fazah preiskave, ko preiskovalci opravljajo razgovore z žrtvami, drugimi osebami, ki bi lahko karkoli vedele o zlorabi, in osu-mljencem.

Razgovori z žrtvijo nasilja odraslih otrok nad starši potekajo podobno kot razgovori v primerih nasilja nad starejšimi (Aas, 2018; Alberta Justice and Solicitor General, n. d.; Illinois Department on Aging in Partnership with the Illinois Family Violence Coordinating Councils [Illinois Department on Aging], 2011; Payne, 2011). Pri razgovorih je pomembno, da preiskovalci z žrtvijo vzpostavijo zaupen odnos (Aas, 2018), so do nje empatični (Payne, 2011) in pozorni na njene potrebe, s čimer se zmanjša verjetnost sekundarne viktimizacije (Alberta Justice and Solicitor General, n. d.). Žrtev je ranljiva, lahko ima kognitivne težave (Howze in White, 2010) in v primeru ponavljajoče se viktimizacije pozabi podrobnosti o nasilnih dogodkih (Hartwig idr., 2012), zato potrebuje več odmorov in več časa, da se zbere. Pomembno je, da so preiskovalci potrpežljivi in ji, če opazijo, da ima težave pri razumevanju ali komuniciranju, predlagajo pomoč osebe, ki bi ji lahko pomagala. Z žrtvijo naj opravijo čim manj razgovorov, pri razgovorih naj ji postavljajo preprosta, kratka in odprta vprašanja ter ji dopustijo, da dogodke opisuje s svojimi besedami (Aas, 2018; Illinois Department on Aging, 2011). Od nje naj pridobijo čim več informacij o nasilju (Alberta Justice and Solicitor General, n. d.; Illinois Department on Aging, 2011). Pri tem naj upoštevajo, da lahko žrtve lažejo, in sicer zaradi ljubezni do otroka, groženj otroka z maščevanjem in strahu pred stopnjevanjem nasilja. Razgovor naj zaključijo tako, da bodo pri žrtvi vzbudili občutke zaupanja in bo po potrebi pripravljena z njimi znova vzpostaviti stik (Illinois Department on Aging, 2011).

Razgovori z drugimi osebami, ki bi lahko karkoli vedele o nasilju odraslih otrok nad starši, se opravljajo s prijavitelji, osebami, ki jim je žrtev razkrila nasilje, sosedi, družinskimi člani, drugimi sorodniki, zdravstvenim osebjem, zaposlenimi na centru za socialno delo, zaposlenimi v finančnih institucijah in drugimi osebami, ki so nasilje opazile ali slišale, ali bi lahko karkoli vedele o kaznivem dejanju. Na podlagi tujih ugotovitev (Dong idr., 2011; Quinn in Tomita, 1997) o nasilju nad starejšimi, da družinski člani oziroma ljudje, ki posedujejo pomembne informacije, v preiskavi običajno ne želijo sodelovati, sklepamo, da je podobno tudi v primerih nasilja odraslih otrok nad starši. Podobno kakor navaja United Nations Office on Drugs and Crimes (UNODC, 2011) za nasilje v družini, tudi za nasilje odraslih otrok nad starši sklepamo, da družinski člani, prijatelji ali sosede ne želijo sodelovati, ker jim je nerodno, jih je sram in se bojijo policije ali osumlencev.

Pri pridobivanju izjave osumljenca morajo preiskovalci upoštevati kazenskoprocesno zakonodajo (Maver idr., 2004). Z osumljencem naj vzpostavijo »zlati most« (Maver, 1986) in do njega ne izražajo sovražnosti in nezaupanja. Spodbudijo naj ga, da dogodek opiše s svojimi besedami. Pri tem naj opazuje njegovo vedenje in odnos, ki ga ima do dejanja (Illinois Department on Aging, 2011). Pri podaji izjave lahko osumljenec uporablja strategije obrambe (Maver idr., 2004), kot so zanižanje kaznivega dejanja, minimaliziranje, prelaganje krivde na žrtev in sklicevanje na olajševalne okoliščine. Opravljenim razgovorom lahko sledi hišna preiskava (Dvoršek, 2008), s katero se iščejo dokazi, da je bilo storjeno kaznivo dejanje.

Pri preiskovanju so pomembni indici, ki kot sumljive okoliščine nakazujejo, »da je bilo storjeno kaznivo dejanje in da ga je storila določena oseba« (Maver idr., 2004: 253), na primer motiv, predkaznovanost, posledice kaznivega dejanja. Pri umorih in telesnih poškodbah Maver idr. (2004) navajajo, da sta osebni motiv sovraštvo ali jeza. Storilec lahko osebo ubije zaradi pričakovane dediščine (Dvoršek, 2008), kar spada med premoženjske motive. V povezavi s slednjim je Band-Winterstein (2015) za nasilje odraslih otrok nad starši ugotovila, da otroci od staršev zahtevajo denar in jih izsiljujejo, pri čemer denar potrebujejo za preživetje. Quinn in Tomita (1997) omenjata pohlep otroka, ki je indic, povezan z osumljenčevim značajem (Maver idr., 2004). Aas (2018) je ugotovil, da so bili storilci nasilja nad starši v otroštvu pogosto izpostavljeni nasilju. Anetzberger (1986) je ugotovila, da sta zloraba alkohola in prepovedanih drog dejavnika nasilja odraslih otrok nad starši, Greenberg idr. (1990) pa navedena dejavnika umeščajo med značilnosti odraslih otrok, ki izvajajo nasilje nad starši. Več tujih raziskovalcev (Band-Winterstein, 2015; Band-Winterstein idr., 2014; Kageyama idr., 2018; Smith, 2015, 2024) je pisalo o posledicah nasilja odraslih otrok nad starši, ki so na primer zlomljene kosti, višji krvni

tlak, težave s spanjem, glavoboli, občutki sramu, strahu, nemoči, ponižanosti, razočaranja in jeze, želja po smrti otroka, stres, utrujenost, apatija, osamljenost, jok, skrivanje kuhinjskih nožev in kladiv, umikanje storilcu, priprava prostorov za zasilne izhode (na primer vrtna lopa, najem stanovanja) ter spanje v dnevni oblačilih.

2.3 Dokazovanje nasilja odraslih otrok nad starši v predkazenskem postopku

Kriminalistično preiskovanje se zaključi z ugotovitvijo in predložitvijo dokazov, ali je osumljenec izvršil neko kaznivo dejanje (Dvoršek, 2008). Dong idr. (2011) navajajo, da je pri dokazovanju težava v pridobivanju trdnih dokazov, ki utemeljujejo zlorabo. Teh bodisi ni, jih preiskovalci ne najdejo ali niso več vidni (Klun in Frangež, 2019). Alberta Justice and Solicitor General (n. d.) med materialnimi dokazi pri nasilju nad starejšimi navajajo: telefonska in elektronska sporočila, posnetke o nasilju, beležke osumljenca, ki se nanašajo na žrtev, dokumente (na primer zdravniške izvide), dnevnike in fotografije (poškodb žrtve in/ali osumljenca, nastale škode), papilarne linije osumljenca na predmetih, strgana in/ali umazana oblačila osumljenca in/ali žrtve, poškodovane predmete in predmete, ki so bili uporabljeni za nasilje (na primer strelno orožje, orodje). V povezavi s slednjim Kageyama idr. (2018) navajajo, da so starši žrtve groženj s kuhinjskim nožem, Band-Winterstein idr. (2016) pa omenjajo primer, v katerem je bil sin do matere fizično nasilen in ji je grozil s strelnim orožjem.

O osebnih dokazih nasilja odraslih otrok nad starši sklepamo iz ugotovitev o nasilju v družini, kjer Gregorc Puš (2010) navaja, da je izpoved žrtve pogosto edini dokaz v kazenskem postopku. Te podrobno opisujejo nasilne dogodke, navajajo natančne čase, načine izvedbe nasilja in izrečene besede osumljenca. Pridobivanje osebnih dokazov od drugih oseb, ki bi lahko karkoli vedele o nasilju, je zahtevno, saj pogosto ne želijo sodelovati v preiskavi, kar Dong idr. (2011) ter Quinn in Tomita (1997) navajajo za nasilje nad starejšimi.

Poleg osebnih in materialnih poznamo še posredne dokaze, s katerimi z logičnim sklepanjem ugotovimo pravno relevantna dejstva (Maver idr., 2004). V Pravnem terminološkem slovarju (2019) so posredni dokazi opredeljeni kot dokazi, s katerimi se ugotavljajo dejstva, ki sama zase niso odločilna, vendar iz njihovega obstoja logično sklepamo na obstoj odločilnega dejstva. Posredni dokaz pomeni, da se je indic na sodišču uporabil kot dokaz (Maver idr., 2004). Pri posrednih dokazih, ki se pridobijo od drugih oseb, Šugman (2000: 212) razlaga, da takšno dokazovanje ni dovoljeno, »ker priča govori o nečem, česar ni sama zaznala, temveč nekaj, kar je zvedela«. Takšni dokazi so nezanesljivi in kršijo pravico obdolženca, da se sooči s »sovražno« pričo. Lahko pa potrdijo izpoved

žrtve in podajo informacije o okoliščinah kaznivega dejanja, zato Šugman (2000) navaja, da je pri zlorabah otrok uporaba takšnih dokazov dopuščena.

Iz pregleda literature je razvidno, da o preiskovanju in dokazovanju nasilja odraslih otrok nad starši pogosto sklepamo s sorodnih področij, kot sta nasilje v družini in nasilje nad starejšimi. V tujini se ugotovitve s slednjih področij nanašajo predvsem na opravljanje razgovorov z žrtvami (Aas, 2018; Alberta Justice and Solicitor General, n. d.; Illinois Department on Aging, 2011; Payne, 2011), nesodelovanje drugih oseb, ki bi lahko karkoli vedele o nasilju (Dong idr., 2011; Quinn in Tomita, 1997; UNODC, 2011), opravljanje razgovorov z osumljencem (Illinois Department on Aging, 2011) in dokazovanje (Aas, 2018; Alberta Justice and Solicitor General, n. d.; Dong idr., 2011), v Sloveniji pa na izpoved žrtve v kazenskem postopku (Gregorc Puš, 2010). S področja nasilja odraslih otrok nad starši nismo našli nobenih ugotovitev o ogledu kraja kaznivega dejanja. Pomanjkanje ugotovitev je tudi pri razgovoru z osumljencem, razgovorih z drugimi osebami, ki bi lahko karkoli vedele o nasilju, in razgovorih z žrtvijo. Iz raziskav o nasilju odraslih otrok nad starši smo pridobili informacije o zlorabi alkohola in prepovedanih drog, predhodni viktimizaciji, pohlepu, premoženjskem motivu, znakih nasilja (Aas, 2018; Anetzberger, 1986; Band-Winterstein, 2015; Band-Winterstein idr., 2014; Greenberg idr., 1990; Kageyama idr., 2018; Smith, 2015, 2024) in predmetih, ki so bili uporabljeni pri nasilju (Band-Winterstein idr., 2016; Kageyama idr., 2018). O drugih indicijah in materialnih dokazih nasilja odraslih otrok nad starši nismo našli ugotovitev. Prav tako nismo zasledili ugotovitev o osebnih in posrednih dokazih. Namen prispevka je zapolniti te vrzeli, zato nas zanimajo značilnosti preiskovanja in dokazovanja v primerih nasilja odraslih otrok nad starši.

3 Metode raziskovanja

Raziskava je bila izvedena v dveh delih. V prvem delu je bila opravljena analiza vsebine policijskih, tožilskih in sodnih spisov, ki se nanašajo na primere nasilja odraslih otrok nad starši. V drugem delu je bil izveden usmerjeni skupinski intervju s strokovnjaki s področja kazenskega pravosodja. Takšen metodološki pristop omogoča celoviti vpogled v obravnavo tega nasilja tako ob dokumentirani praksi kakor tudi izkušnjah strokovnjakov. V nadaljevanju predstavljamo oba dela raziskave.

3.1 Analiza vsebine policijskih, tožilskih in sodnih spisov

Izvedena je bila analiza vsebine (Bowen, 2009; Kordeš in Smrdu, 2015) vseh policijskih, tožilskih in sodnih spisov v ob-

dobju 2010–2013 v Sloveniji, ki so se nanašali na nasilna kazniva dejanja, v katerih sta bila storilec in žrtev v odnosu odrasel otrok - starš. V Sloveniji je oseba odrasla, ko doseže starost 18 let in postane polnoletna. V analizo so bili tako vključeni domnevni storilci,⁵ ki so bili stari 18 let ali več. Analizirano obdobje je bilo izbrano, ker so bile zadeve v času zaprosila v vpogled v spise že pravnomočno zaključene, kar je pogoj za vpogled v spise. Od Vrhovnega državnega tožilstva Republike Slovenije je bilo pridobljeno dovoljenje za »vpogled, prepis, kopiranje ali izpis iz državnotožilskih spisov« (Vrhovno državno tožilstvo Republike Slovenije, 2021), ki so se nanašali na naslednja kazniva dejanja: uboj (»KZ-1«, 2012: 115. člen), umor (»KZ-1«, 2012: 116. člen), uboj na mah (»KZ-1«, 2012: 117. člen), lahka telesna poškodba (»KZ-1«, 2012: 122. člen), huda telesna poškodba (»KZ-1«, 2012: 123. člen), posebno huda telesna poškodba (»KZ-1«, 2012: 124. člen), spolna zloraba slabotne osebe (»KZ-1«, 2012: 172. člen), kršitev družinskih obveznosti (»KZ-1«, 2012: 193. člen) in nasilje v družini (»KZ-1«, 2012: 191. člen).

Pregled spisov je izvedla prva avtorica prispevka med novembrom 2021 in junijem 2022. Izveden je bil na okrožnih državnih tožilstvih pod nadzorom državnega tožilca ali javnega uslužbenca. Pregledanih je bilo vseh 46 spisov, pri čemer je bila v analizo vključena vsa razpoložljiva dokumentacija.

Spisi so bili analizirani na podlagi kodirne sheme, ki je vključevala podatke iz predkazenskih in kazenskih postopkov ter s sojenja. V Microsoftovem dokumentu programa Excel je bil oblikovan popisni list, ki je vključeval podatke o posameznih kategorijah in merjenih spremenljivkah (na primer ogled kraja kaznivega dejanja; razgovori z žrtvami, drugimi osebami, ki bi lahko karkoli vedele o nasilju, in osumljenci; ukrep prepovedi približevanja; odvzem prostosti; zaseg predmetov; znaki nasilja; zaključki v policijskih in tožilskih spisih ter na sodišču). Podatki so bili vodeni s številčnimi vrednostmi, ki so bile podkrepljene z vsebinskimi zapisi iz spisov. Ti so bili z namenom zagotavljanja anonimnosti vodeni z lastnimi številkami od 1 do 46. Opisne statistične analize podatkov so bile izvedene v programih Microsoft Excel in IBM SPSS Statistics 22.

3.2 Usmerjeni skupinski intervju

Usmerjeni skupinski intervju (Đurić idr., 2010; Yin, 2016) je bil izveden s strokovnjaki s področja kazenskega pravosodja, ki se pri svojem delu ukvarjajo s primeri nasilja odraslih otrok nad starši. Pridobljeni so bili na podlagi prošenj za sodelovanje, ki smo jih poslali na Center za raziskovanje in socialne večine na Policijski akademiji, Okrožno sodišče v

⁵ Izraz »domnevni storilec« je uporabljen, ker smo v analizo zajeli podatke iz predkazenskih in kazenskih postopkov.

Ljubljani in Vrhovno državno tožilstvo Republike Slovenije. V usmerjenem skupinskem intervjuju so sodelovali: dva zaposlena iz Policije, vrhovna državna tožilka, okrožna državna tožilka in sodnica. Zaradi zagotavljanja anonimnosti so udeleženci poimenovani glede na delo, ki ga opravljajo. Zaposlena na Policiji sta poimenovana s KRIM_1 in KRIM_2, državni tožilki z DT_1 in DT_2, sodnica pa s SOD.

Usmerjeni skupinski intervju je potekal 8. maja 2023 ob 14. uri v spletni aplikaciji Zoom. Trajal je 2 uri in 42 minut brez uvodnega nagovora. Vprašanja za razpravo v usmerjenem skupinskem intervjuju so bila udeležencem poslana vnaprej. Usmerjeni skupinski intervju je bil posnet. Posnetek je bil narejen z namenom analiziranja in je hranjen v arhivu prve avtorice prispevka, ki je naredila tudi transkripcijo posnetka.

Transkripcija usmerjenega skupinskega intervjuja je bila analizirana z upoštevanjem metodološkega pristopa, ki ga navajata Auerbach in Silverstein (2003), podatki pa so bili analizirani z upoštevanjem ugotovitev, ki jih navajata Gibson in Brown (2009). V transkripciji so bile iskane teoretične (vnaprej določene) in empirične kode. Teoretične kode se nanašajo na ugotovitve iz sistematičnega pregleda literature in zastavljenih raziskovalnih vprašanj, ki so skladna s tematskimi sklopi vprašanj v usmerjenem skupinskem intervjuju. Teoretične kode so: ogled kraja kaznivega dejanja; indici nasilja; dokazi v predkazenskem postopku; pogoje obsodbe; kazni zapora. Empirične kode se nanašajo na nove ugotovitve, ki v literaturi niso bile najdene, večkrat ponovljene in poudarjene ugotovitve ali ugotovitve, o katerih se udeleženci med seboj ne strinjajo (Gibson in Brown, 2009). Empirične kode, ki so predstavljale nove ugotovitve, so: motnje prehranjevanja; nizko samospoštovanje, samopoškodovalno in samomorilno vedenje; zaseg predmetov; strokovni pregled telesnih tekočin zoper osumljence zaradi ugotavljanja prisotnosti alkohola in prepovedanih drog.

V nadaljevanju predstavljamo rezultate raziskave. Ugotovitve analize vsebine spisov prikazujemo z opisno statistiko in izvlečki iz posameznih primerov na način, da zagotavljamo anonimnost osumljenec, žrtev in drugih oseb. Pri analizi usmerjenega skupinskega intervjuja ugotovitve ponazarjamo z izseki iz transkripcije.

4 Rezultati

4.1 Analiza spisov

Analizirali smo 46 spisov, iz katerih je bilo razvidnih 59 predkazenskih postopkov zoper 46 osumljenec zaradi suma izvršitve 65 kaznivih dejanj. Osumljenci so bili večinoma moškega spola (93,5 %, $n = 46$), osumljenec je bilo 6,5 % ($n = 46$).

Domnevni storilci so bili v času (zadnjega) nasilnega dejanja v povprečju stari 32,2 leta ($Me = 30$, $Mo = 26$, $Min = 18$, $Max = 55$). Največ jih je bilo osumljenih kaznivega dejanja nasilja v družini (86,2 %, $n = 65$), sledili so lahka telesna poškodba (9,3 %, $n = 65$), ogrožanje z nevarnim orodjem pri pretepu ali prepiru (1,5 %, $n = 65$), poskus umora (1,5 %, $n = 65$) in umor (1,5 %, $n = 65$). Druga kazniva dejanja (uboj, uboj na mah, huda telesna poškodba, posebno huda telesna poškodba, spolna zloraba slabotne osebe in kršitev družinskih obveznosti) niso bila obravnavana. Kazniva dejanja so bila izvedena zoper 60 žrtev. V 22 (37,3 %, $n = 59$) predkazenskih postopkih sta bila viktimizirana oba starša, v 32 (54,2 %, $n = 59$) samo mati in v 5 (8,5 %, $n = 59$) samo oče. Matere so bile v času (zadnjega) nasilnega dejanja v povprečju stare 59,2 leta ($Me = 56$, $Mo = 44$, $Min = 39$, $Max = 82$), očetje pa 61,7 leta ($Me = 62$, $Mo = 56$, $Min = 42$, $Max = 78$).

4.1.1 Preiskovanje

Ogled kraja kaznivega dejanja je bil opravljen v desetih (16,9 %, $n = 59$) predkazenskih postopkih. V vseh predkazenskih postopkih so policisti zbirali obvestila. Prav tako so bili v vseh predkazenskih postopkih opravljeni razgovori z žrtvami. Razgovori z drugimi osebami, ki bi lahko karkoli vedele o nasilju (priče in tretje osebe, ki niso policisti), so bili opravljeni v 39 (66,1 %) predkazenskih postopkih, razgovori z osumljenci v 51 (86,4 %).

Ukrep prepovedi približevanja žrtvam je bil osumljenec izrečen v 35 (59,3 %, $n = 59$) predkazenskih postopkih, v 17 (28,8 %) jim je bila odvzeta prostost. Zaseg predmeta kot posamezno preiskovalno dejanje je bil opravljen v sedmih (11,9 %) predkazenskih postopkih, strokovni pregled telesnih tekočin zoper osumljence zaradi ugotavljanja prisotnosti alkohola (in prepovedanih drog) je bil odrejen v šestih (10,1 %). V posameznih (1,7 %) predkazenskih postopkih je bilo podano zaprosilo za strokovno mnenje psihiatrične bolnišnice o osumljenčevi odgovornosti za storjeno kaznivo dejanje, izvedene so bile laboratorijske preiskave (daktiloskopska preiskava, preiskava kontaktnih mikrosledi, preiskava bioloških sledi) in preiskave elektronskih naprav, v katerih je bil preiskovanec osumljenec. Hišne in osebne preiskave niso bile opravljene.

Predhodna kaznovanost zaradi nasilja nad starši je bila ugotovljena pri treh (6,5 %, $n = 46$) domnevnih storilcih, predhodna viktimizacija pri 34 (73,9 %), prisotnost alkohola v času nasilja pri 27 (58,7 %) in prisotnost prepovedanih drog pri šestih (13 %). Osebni motiv (spori, konflikti, ljubosumje, maščevanje in koristoljubje) za izvajanje nasilja je imelo 25 (54,3 %) domnevnih storilcev, premoženjski motiv pa 14 (30,4 %). Premoženjski motiv je vključeval težnjo po pridobitvi

bitvi premoženjsko-materialnih koristi, ki so jih domnevni storilci dosegali z zahtevami po denarju in izsiljevanjem za denar. Znaki nasilja so bili ugotovljeni v 45 (97,8 %, $n = 46$) spisih, in sicer v 43 (93,5 %) spisih psihološki znaki, na primer strah, žalost, samomorilne misli, poskus samomora, stres, v 30 (65,2 %) spisih fizični znaki, na primer modrice, zlomi, presekanine, vbodne, in v 10 (21,7 %) spisih vedenjski znaki, na primer umikanje kot strategija spoprijemanja z nasiljem in za zagotavljanje miru.

4.1.2 Dokazi

Materialni dokazi so bili pridobljeni v 36 (61 %, $n = 59$) predkazenskih postopkih. Zdravstvena dokumentacija o poškodbah žrtev je bila pridobljena v 21 (35,6 %) predkazenskih postopkih, plačilni nalogi, iz katerih je bilo razvidno, da je bil osumljenec do staršev nasilen že v preteklosti, v 13 (22 %), dokazi z ogleda kraja kaznivega dejanja v 10 (16,9 %), zaseženi predmeti v sedmih (11,9 %) in fotografije, ko ogled kraja kaznivega dejanja ni bil opravljen, v šestih (10,2 %). Pri ogledu kraja kaznivega dejanja so bili v 14 (42,4 %, $n = 33$) predkazenskih postopkih najdeni predmeti (na primer poškodovano pohištvo), v devetih (27,2 %) pa sledi (na primer sledi rjave/rdeče barve) (tabela 1).

Tabela 1: Materialni dokazi, najdeni pri ogledih krajev kaznivih dejanj

Materialni dokazi	Število predkazenskih postopkov	Delež (v odstotkih)
<i>Predmeti</i>	14	42,4
Poškodovano pohištvo	5	15,2
Očala	2	6,1
Steklo	2	6,1
Okvir fotografije	1	3,0
Orodje	1	3,0
Pepelnik	1	3,0
Pnevmatika	1	3,0
Poteptana trava	1	3,0
<i>Sledi</i>	9	27,2
Sledi rjave/rdeče barve	5	15,2
Dlaka	1	3,0
Sled hrane	1	3,0
Tekočine	1	3,0
Telesne poškodbe	1	3,0
Kuhinjski predmeti	5	15,2

Nož	3	9,1
Plastenka	1	3,0
Skodelica	1	3,0
Oblačila in posteljnina	5	15,2
Oblačila	2	6,1
Vzglavnik	2	6,1
Brisača	1	3,0
Skupaj	33	100,0

Materialni dokazi z ogleda kraja kaznivega dejanja so razvidni v naslednjih spisih:

— spis št. 27: policisti so fotografirali madeže temnorjave barve in krožno odrgnino na vratih, ki je nastala v prejšnjih sporih, ko je osumljenec vrigel pepelnik proti žrtvi, a je ni zadel;

— spis št. 32: policisti so fotografirali na stolu prelomljeno prečno desko, na kuhinjskem pultu prevrnjeno skodelico, na hladilniku pa vdrtno (vse kot posledica prerivanja in razmetavanja inventarja); zavarovali so žrtvina zlomljena očala in strgana oblačila;

— spis št. 34: preiskovalci so zavarovali predpasnik, obuvala, brisačo, dva kuhinjska noža, dve plastenki in spodnje hlače, na katerih so bile sledi rdečerrjave tekočine, ter sledi rdečerrjave tekočine v objektu (na primer na tleh v sobi, kopalnici, kuhinji, na steklu vrat, na pepelniku, na okenski polici).

Osební dokazi so bili pridobljeni v vseh predkazenskih postopkih ($n = 59$). Od žrtev so bili pridobljeni v 58 (98,3 %) predkazenskih postopkih, od drugih oseb, ki bi lahko karkoli vedele o nasilju (na primer sorodniki, sosede), v 32 (54,2 %) in od osumljencev v 39 (66,1 %). Osumljenci so uporabljali različne obrambne strategije, kot so molk, zanikanje, minimiziranje, prelaganje krivde na žrtev ter sklicevanje na olajševalne okoliščine in izgubo spomina. Nekateri osumljenci so uporabljali več obrambnih strategij hkrati. Obrambne strategije so razvidne iz naslednjih spisov:

— spis št. 13: osumljenec je razložil, da je do mame nasilen zato, ker se tudi ona do njega »grdo obnaša«; vedno mora vse biti »po njeno« in »nima nobene svobode«; pojasnil je, da je mamo davil, ker mu ni želela dati cigaret, svojih pa ni imel;

— spis št. 15: osumljenec je povedal, da se dogodkov ne spominja, da pa se v vinjenem stanju ne zna zadržati in mamo običajno samo trese;

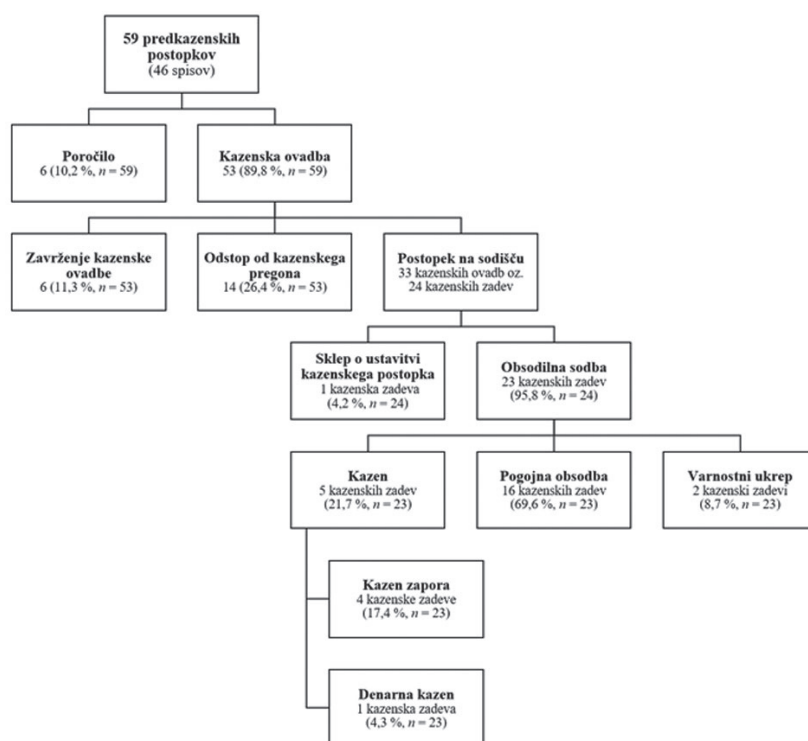
— spis št. 18: na preiskovalčevo vprašanje, ali je mamo davil oziroma jo prijel za vrat, je osumljenec odgovoril, da ne, ampak jo je samo objel z roko;

— spis št. 28: osumljenec je povedal, da »ni bilo nič resnega in je šlo samo za igro oziroma hec«.

Posredni dokazi so bili pridobljeni v osmih (13,6 %, $n = 59$) predkazenskih postopkih. Iz lastnih zaznav na krajih kaznivih dejanj so policisti dokaze pridobili v petih (8,5 %) predkazenskih postopkih, od drugih oseb, ki bi lahko karkoli vedele o nasilju, pa v štirih (6,8 %). Posredni dokazi so razvidni iz naslednjih spisov:

- spis št. 33: policisti so videli, da sta bila mama in njen brat vidno razburjena;
- spis št. 37: policist je opazil, da žrtev krvavi iz zadnjega dela glave;

Od vseh kazenskih zadev ($n = 24^6$) je v eni (4,2 %) sodišče izdalo sklep o ustavitvi kazenskega postopka. Nobena kazenska zadeva se ni končala z zavrnjenjem obtožnice, zavrnilno sodbo ali oprostilno sodbo. V 23 (95,8 %) kazenskih zadevah je sodišče razglasilo obsodilno sodbo. V petih (21,7 %, $n = 23$) obsodilnih sodbah je bila izrečena kazen, v 16 (69,6 %) pogojna obsodba, v dveh varnostni ukrep (8,7 %). Enemu (4,3 %) obsojencu je bila izrečena denarna kazen, štirim (17,4 %) pa kazen zapora (slika 1).

Slika 1: Prikaz poteka analiziranih predkazenskih in kazenskih postopkov

- spis št. 38: policisti so opazili, da sta bili mama in hči razburjeni, prestrašeni in prizadeti;
- spis št. 44: hči žrtve je videla, da je bila mama objokana, opraskana po rokah in razkušana.

4.1.3 Zaključki postopkov in kazenske sankcije

Šest (10,2 %, $n = 59$) predkazenskih postopkov se je zaključilo s poročilom, 53 (89,8 %) s kazensko ovadbo. Od teh se jih je šest (11,3 %, $n = 53$) zaključilo z zavrnjeno kazensko ovadbo in 14 (26,4 %) z odstopom od kazenskega pregona.

Najvišja kazen zapora je bila 11 let, najnižja 6 mesecev. Trije (13 %) obsojenci so prejeli kazen zapora v dolžini do enega leta. Izrečena varnostna ukrepa sta vključevala obvezno psihiatrično zdravljenje na prostosti in varstvo v zdravstvenem zavodu. V pogojnih obsodbah je bila 15 (93,7 %, $n = 16$) obsojencem določena kazen zapora, enemu (6,3 %) denarna kazen.

⁶ 24 kazenskih zadev je vključevalo 33 kazenskih ovadb. Po eno kazensko ovadbo je vključevalo 19 kazenskih zadev in pet kazenskih zadev po več kot eno kazensko ovadbo.

V pogojnih obsodbah z izrečeno kaznijo zopora je preizkusna doba največkrat znašala tri leta, in sicer je bila določena v šestih (40 %, $n = 15$) kazenskih zadevah. V povprečju je znašala 2 leti in 6 mesecev let ($Me = 2$ leti in 6 mesecev, $Min = 1$ leto, $Max = 5$ let). V pogojni obsodbi z določeno denarno kaznijo je preizkusna doba znašala dve leti. Zagrožena dolžina kazni zopora, če bi obsojenci v preizkusni dobi izvršili novo kaznivo dejanje, je bila najpogostejše (26,7 %, $n = 15$) 10 mesecev. Povprečna določena kazen zopora je bila 8,7 meseca ($Me = 10$ mesecev, $Min = 4$ mesece, $Max = 18$ mesecev). V 11 kazenskih zadevah (68,8 %, $n = 16$) je bila izrečena pogojna obsodba brez varstvenega nadzorstva in navodil. V eni (6,2 %) kazenski zadevi je bila obtožencu izrečena pogojna obsodba z varstvenim nadzorstvom. V štirih (25 %) kazenskih zadevah je bila obtožencu izrečena pogojna obsodba z varstvenim nadzorstvom in navodili (obiskovanje psihološke svetovalnice v zvezi z uživanjem alkohola in prepovedanih drog; obvezno ambulantno psihiatrično zdravljenje; zdravljenje odvisnosti od alkohola; obiskovanje psihološke posvetovalnice in prepoved približevanja oškodovanki). Alternativne sankcije niso bile izrečene.

Vsi obsojenci so bili moški ($n = 23$). V povprečju so bili stari 33,4 leta ($Me = 29$, $Mo = 26$, $Min = 20$, $Max = 55$). Vsi so živeli na istem naslovu kot žrtve. Več kot polovica (12, 52,2 %) jih je bilo predkaznovanih. Devet (75 %, $n = 12$) zaradi kaznivih dejanj goljufije, nasilja v družini in tatvine, osem (66,7 %) zaradi kaznivih dejanj nasilništva, ogrožanja varnosti, odvzema motornega vozila, grožnje, rop, poskusa velike tatvine, poškodovanja tuje stvari ter zanemarjanja otroka in surovega ravnanja, štirje (33,3 %) pa zaradi kaznivih dejanj lahke telesne poškodbe in velike tatvine.

V vseh kazenskih zadevah, ki so se končale z obsodilno sodbo in izrečeno kaznijo zopora, so kazenske ovadbe temeljile na materialnih dokazih. V 12 (75 %, $n = 16$) kazenskih zadevah, ki so se končale z obsodilno sodbo in izrečeno pogojno obsodbo, so kazenske ovadbe temeljile na materialnih dokazih, v treh (18,8 %, $n = 16$) kazenskih zadevah na osebnih dokazih, v eni je ena kazenska ovadba temeljila na osebnih in dve na materialnih dokazih (6,2 %, $n = 16$).

4.2 Usmerjeni skupinski intervju

4.2.1 Preiskovanje

Analiza usmerjenega skupinskega intervjuja je pokazala, da je ogled kraja kaznivega dejanja pomembno preiskovalno dejanje, saj fotografije s kraja dejanja kažejo na intenzivnost nasilja. Če ogleda kraja kaznivega dejanja ni mogoče opraviti, je pomembno, da preiskovalci zabeležijo okoliščine, fotografirajo poškodbe žrtve in osumljenca ter napišejo uradni za-

znamek o ugotovljenih dejstvih in okoliščinah. V nadaljnjem kazenskem postopku so to dokazi, ki so še posebej pomembni zaradi dolgotrajnosti predkazenskih in kazenskih postopkov ter kadar žrtev želi minimalizirati poškodbe.

»/.../ ocenjujem, da je ogled izjemno pomemben. Vsekakor je drugače, v kolikor ti slišiš »je razbijal inventar« al pa si ob tem ogledaš slike vdratih vrat, odtrganih kljuk, razbitega pribora, krožnikov, servisov, hrane, raztresene po tleh, polite kave, ostankov krvi po stenah zaradi butanja ob steno. ... to je pomembno in vsekakor pokaže na to neko intenzivnost nasilja, ki se je izvajala. /.../« (DT_1)

»/.../ Na kraju, če je le mogoče, če so kakšne spremembe, se nardi ogled. Natančen ogled nekih dejstev, ki jih izpove žrtev in bi lahko tisto z zabeleženjem na zapisnik, torej s procesno veljavnim dejanjem, bi takšen dokaz tudi zdržal, tudi če bi žrtev več ne pričala, bi se odpovedala pričanju. Ker se seveda lahko boji. /.../ Bi bil smiseln ogled ravno zaradi procesne veljavnosti, da bi se takšne poškodbe zabeležile na zapisnik s fotografijami. Ob tem, ko se dela ogled v stanovanjski hiši, se potem tudi žrtev lahko pregleda in fotografira in se to zavede v zapisnik in je glih tako bistveno bolj konkretno zabeleženo, ker ima procesno veljavo.« (KRIM_1)

»/.../ Če že ni pogoja za ogled kraja kaznivega dejanja, pa je pravm absolutno vedno poslikat, pa uradni zaznamek o ugotovljenih dejstvih in okoliščinah. Se pravi, da policist s svojim pričanjem lahko postane en dokaz osebni.« (KRIM_2)

»/.../ kadar mi usmerjamo predkazenski postopek, rečemo kriminalistom: »Poslikite poškodbe, pokažite, poslikite te spuljene lase al pa praske na obrazu,«. Ker to glede na trajanje postopka predkazenskega in kazenskega, včasih to pač traja, in je dobr dobit takojšnje informacije in si predstavljat, kako so poškodbe takrat izgledale. Še sploh glede na to, da se v večini primerov potem te poškodbe minimalizirajo. /.../« (DT_2)

»Jutr mam eno tako obravnavo, ko naj bi hčerka nad materjo že dolgo časa izvajala razne oblike nasilja. Danes sem dobila dopis mame, da je tud ona sama delala napake, pa je bla mogoče prezahtevna do hčerke, pa da ni to tko vse, kar je ona takrat na policiji povedala ...« (SOD)

Ogledi krajev kaznivih dejanj se opravljajo premalokrat, saj preiskovalci zaradi pomanjkljivega poznavanja problematike nasilja odraslih otrok nad starši takšnih primerov ne zaznavajo kot resna in pomembna kazniva dejanja.

»/.../ Al se opravlja ogled? Na žalost po moji oceni premalokrat. Že iz ... razlogov, ker ne smatrajo to kot resno kaznivo dejanje, kot ne smatrajo to kot resno nasilje, k ga mogoče včasih še policisti s pomanjkljivim znanjem al pa z napačnim osebnim pristopom obravnavajo kot nekaj nepomembnega. ...« (KRIM_2)

Preiskovalci zbirajo obvestila od žrtve, vseh bližnjih oseb, ki jim je žrtev razkrila dogajanje, sorodnikov, sosedov, prijateljev, znancev in drugih oseb, ki bi lahko kaj vedele o kaznivem dejanju. Informacije pridobivajo tudi od zdravstvenega

osebja, socialnih delavcev ter drugih ustanov in strokovnih delavcev, ki bi lahko kaj vedeli o nasilju.

»No, na vsak način najprej ... zbiranje obvestil ... od same žrtve ... /.../ od vseh bližnjih, od vseh, katerim se je ta žrtev zaupala, od sosedov, bi reku zdravnikov, zdravnika. Še center za socialno delo ...« (KRIM_1)

»/.../ sprejem prijave s strani oškodovanca, on nam tudi lahko zelo pogostokrat odgovori na vsa tista vprašanja, kdaj se je začelo, kako, na kakšen način, pomembno je, da so vse oblike nasilja opisane, da so, da je čim več dogodkov .../.../ Potem tuki notr morajo bit že vse osebe navedene, ki bi kakorkoli kej lahko vidle al pa opazle al pa zaznale. Tukile seveda mam tuki soro-dnike, ampak hkrati moram pazit, da niso samo privilegirani, se pravi sosedje, znanci, prijatli pa tisti, če so prosto aktivni, pa če kam hodi na razne te aktivnosti za starejše pa na telovadbo al pa kakorkoli, čist vseeno, komurkoli je kdajkoli, kdorkoli opazu. Absolutno šartamo na zdravstveno osebje, patronažno službo, čeprav je ne omenjajo. Potem gremo v bistvu še do, poizvedovat na center za socialno delo ... pa mogoče na začetku sam preko transferjev, nevladniki, kakršnekoli druge institucije in strokovne osebe, ki bi znal kakorkoli kej vedet ...« (KRIM_2)

Za opravljanje svojih nalog preiskovalci izrekajo ukrep prepovedi približevanja in nadzorujejo njegovo upoštevanje, predlagajo pripor, zasegajo predmete z namenom preiskave v Nacionalnem forenzičnem laboratoriju in odrejajo strokovne preglede telesnih tekočin zoper osumljence zaradi ugotavljanja prisotnosti alkohola (in prepovedanih drog).

»/.../ ... prepoved približevanja, ocena ogroženosti žrtve. Potem naslednji ukrepi so pač predlaganje pripora, nadzori teh prepovedi približevanja ... /.../ Absolutno, zasegi in teh predmetov, ki so bli uporabljani za izvršitev nasilja, oblačilih ... /.../ ... če je prišlo do fizičnega kontakta, bi v tistem trenutku lahko bilo smiselno zasegat oblačila tako žrtvi kot osumljencu, ki bi jih potem v laboratoriju, Nacionalnem forenzičnem laboratoriju, delali primerjave in bi se morebiti našle in sledi krvi al pa neke take sledi, ki niso običajno ob stikih z domačimi ... /.../ Strokoven pregled lahko pa zajema tako pregled telesa, na katerem je posledica kaznivega dejanja kot tudi odvzem krvi in urina, zaradi dokazovanja zaužitja kakšnih substanc al pa alkohola ... « (KRIM_1)

Pri žrtvah med indici nasilja prepoznamo nemoč, osramočenost, ponižanost, zmedenost, apatičnost, strah, razočaranje, umik iz okolja, osamljenost, depresijo, nizko samospoštovanje, strah pred določenimi osebami, izogibanje nekaterim krajem ali prostorom, motnje spanja in prehranjevanja, samopoškodbe, namigovanje na samomor, poskus samomora in samomor.

»/.../ žrtve so nemočne, osramočene, ponižane, zmedene .../.../ Običajno trpijo ...« (DT_1)

»/.../ včasih js vidm, da so zlo že apatični, tud izražajo v svojih besedah: »Sej je vsega konc, sej sam čakam, da bom umrla ...« ... /.../« (KRIM_2)

»Ja, js bi tle dodala samo še strah pa razočaranje na strani teh starejših žrtev. ... In strah pred otroki prouzaprou svojimi. /.../... se nekak umikajo iz okolja. Vedno bolj osamljeni postajajo. /.../« (DT_2)

»... depresija ... umikanje, nizko samospoštovanje, kkšno avtoa-gresivno vedenje, samopoškodovanje, regresivno vedenje ... /.../ ... strah pred določeno osebo, se izogibajo nekaterim prostorom, krajem, imajo strah pred fizičnim kontaktom, motnje spanja, prehranjevanja – tudi izguba telesne teže al pa naraščanje. ... težave pri koncentraciji, glavoboli. /.../ samopoškodb in tudi samomora, poskus samomora, namigovanje na samomor ...« (KRIM_1)

Med fizične znake so udeleženci umestili modrice, telesne poškodbe, bolečine, odrgnine in zanemarjenost. Navedeno so opisali kot:

»... v obliki raznih modric, poškodb ...« (KRIM_2)

»O fizičnih znakih nasilja največkrat res poškodbe telesne, modrice ...« (DT_2)

»... modrice na tistih mestih, kjer ne nastanejo zaradi padca. Starejši človek lahko tudi pade, ampk še posebej mormo bit pozorni na tiste modrice, na mestih, kjer ... se težko nekam butneš. /.../« (DT_1)

» ... lahko pride do nepojasnjenih poškodb, bolečine, tudi modrice, odrgnine ... So mogoče zanemarjeni, majo umazana oblačila ...« (KRIM_1)

4.2.2 Dokazi in kazenske sankcije

Analiza usmerjenega skupinskega intervjuja je pokazala, da so materialni dokazi pomembni, ker podkrepijo osebne dokaze. To so dokazi z ogledov krajev kaznivih dejanj, zdravniška dokumentacija, zaseženi predmeti (na primer nož, palica, krpa, oblačila), posnetki in podobno. Preiskovalci pridobijo tudi dokumentacijo o premoženju žrtve.

»/.../ ... zdravniška potrdila. To so zlo v redu, posebej, če jih je več. Potem so pa že počasi ogled, z ogleda. /.../ Potem je možno tudi dobivat kakšno dokumentacijo glede premoženjskih stanj, tako glede finančnega stanja žrtve kot tudi zemljiškoknjižni izpiski ...« (KRIM_1)

»/.../ če bi mel kkšn predmet, ki bi bil okrvavljen, kkšn nož, kkšno palco, včasih kkšno krpo, mogoče kkšna oblačila, se zasežejo. Absolutno, kadarkol so možni materialni dokazi, absolutno podkrepijo izjave žrtev ... Lahko so kkšni posnetki ...« (DT_2)

Materialni dokazi so redkejši, najtrdnjejši in najpogostejši dokazi so osebni dokazi, pridobljeni od žrtve. Pri dokazovanju nasilja odraslih otrok nad starši so pomembni posredni dokazi, kot so ugotovitve preiskovalcev na kraju kaznivega dejanja, na primer o žrtvinem duševnem stanju.

»/.../Ja, na vsak način so ti pač osebni dokazi največkrat, manj materialni, ker je veliko, veliko dejstev sloni na izjavah ...« (KRIM_1)

»/.../ največji, najbolj trden dokaz je izpovedba same žrtve. To, zdej brez žrtve, če žrtev noče nč sodelovat, mormo met res zelo zelo dobre druge dokaze, da zadeva obstoji, ampak si upam trdit, da so taki primeri zelo redki .../.../ Več od tega pa zelo malo malokrat. ... Pomembno je ... te ugotovitve policistov na samem kraju, ki opišejo, v kakšnem stanju je bla žrtev. /.../« (DT_1)

Razlik v dokazih, na katerih temeljijo obsodilne sodbe z izrečeno kaznijo zopora ali pogojno obsodbo, ni. Na vrsto kazenske sankcije ne vpliva vrsta pridobljenih dokazov, pač pa okoliščine kaznivega dejanja in okoliščine obdolženca ter žrtve.

»... Torej, če je bolj verjetno, je zaporna kazen, če je pa manj verjetno, je pa pogojna – tle ni tega ... Vrsta kazenske sankcije je pa zelo odvisna od različnih okoliščin, od samga kaznivega dejanja, od okoliščin na strani storilca, od olajševalnih, obteževalnih okoliščin, pa tudi od okoliščin na strani žrtve. Tko da mi se lahko samo o tem pogovarjamo, da dokazi morjo bit močni v vseh primerih, kadarkol pride do obsodilne sodbe. /.../« (DT_2)

»/.../ ... Šele ko je obsodilna sodba, torej, ko z zagotovostjo ugotovimo, da je nekdo storil kaznivo dejanje, se začnemo pogovarjat o kazenski sankciji, ki je pa odvisna od okoliščin, ki jih je DT_2 že navedla. ... S prvim dvem nekaj, s katerimi se začnemo ukvarjat, je teža kaznivega dejanja. Torej sama izvršitvena ravnanja, dolgotrajnost ravnanja, kakšna je intenzivnost nasilja. ... Potem zelo pomembna okoliščina je tudi predkaznovanost obtoženega, torej ali je bil že predkaznovan za nasilna kazniva dejanja. Potem pa seveda vse ostale okoliščine kot nam je že DT_2 povedala. ... Nima pa to veze z dokazi, dokaz ne vpliva.« (DT_1)

5 Razprava

V prispevku obravnavamo vrzeli o značilnostih preiskovanja in dokazovanja nasilja odraslih otrok nad starši, ki v dosedanjih raziskavah (Aas, 2018; Band-Winterstein idr., 2014; Greenberg idr., 1990) niso bile obravnavane. Analizirali smo vseh 46 policijskih, tožilskih in sodnih spisov iz obdobja 2010–2013 v Sloveniji, ki se nanašajo na nasilna kazniva dejanja, v katerih sta bila storilec in žrtev v odnosu odrasel otrok – starš, in izvedli usmerjeni skupinski intervju s strokovnjaki s področja kazenskega pravosodja. V analiziranem obdobju je bilo obravnavanih 59 primerov nasilja odraslih otrok nad starši zoper 46 osumlencev zaradi suma storitve 65 kaznivih dejanj. Večina teh dejanj (86,2 %) se je nanašala na kaznivo dejanje nasilja v družini. Ti podatki odpirajo pomembni vprašanja o »nevidnosti« tega nasilja in z njo povezanim obsegom temnega polja kriminalitete v slovenski družbi. Nasilje odraslih otrok nad starši je v Sloveniji tabuizirana in stigmatizirana tema, ki ruši prevladujoče predstave o starših kot avtoritetah in nasilju kot pojavi, katerega žrtve so predvsem ženske in otroci (Klun idr., 2024). Družbena pričakovanja, da naj bi otroci spoštovali in ubogali starše (Filipčič, 2002), so pri tem v nasprotju z realnostjo, v kateri so prav starši žrtve nasilja

svojih otrok. Pri tem je v nasprotju z družbenimi pričakovanji tudi izražanje jeze ali sovražnosti do staršev (Dekleva, 2002), kar otežuje razkrivanje in prijavljanje nasilja. Starši ne prepoznajo svoje viktimizacije ali jo minimalizirajo, pri čemer za to krivijo sebe, krivi pa jih tudi družba, ki nasilje zaznava kot posledico njihovega vzgojnega neuspeha. Te okoliščine dodatno zapleta odvisnost staršev od storilcev, zlasti v skrbstvenih razmerjih, v katerih odrasli otrok biva s starši in zanje skrbi. V takšnih odnosih se razmerje moči poruši v korist storilca, ki z nasiljem uveljavlja moč (Pillemer, 1985), medtem ko je žrtev vse bolj podrejena in odvisna (Kanduč, 2001). Starši, ki so pogosto socialno izolirani in imajo zdravstvene težave, nasilja ne razkrivajo, saj se bojijo povračilnih ukrepov storilca, od katerega so odvisni. Poleg tega se bojijo, da bi razkritje nasilja vodilo v institucionalizacijo, na primer v odhod v dom starejših (Kanduč, 2000), kar povezujemo z močno navezanostjo starejših na svoje domove oziroma domače okolje (Kerbler idr., 2017). Pomemben dejavnik je tudi prevladujoče razumevanje nasilja v družini kot družinske zadeve, ki naj ostane za štirimi stenami, kar odraža kulturno distanco slovenske družbe do vmešavanja v zasebne zadeve drugih (Klun idr., 2022). Na podlagi tega lahko sklepamo, da prijavljeni primeri nasilja odraslih otrok nad starši predstavljajo le vrh ledenega gore vseh takšnih kaznivih dejanj v Sloveniji.

V obdobju 2010–2013 je bil v Sloveniji obravnavan en primer (1,5 %, $n = 65$) umora starša. Voglar (1997) je v obdobju 1991–1995 ugotovil 13 primerov umorov staršev, pri čemer je v posameznem letu ugotovil do štiri primere. Razlike med obdobjema kažejo na upad takšnih kaznivih dejanj, kar je mogoče razložiti s sprejetjem »ZPND« (2008), ki je spodbudil večje ozaveščanje javnosti o nasilju v družini (Klun idr., 2022). Kljub temu pa zmanjšanje števila umorov staršev ne pomeni nujno tudi zmanjšanja nasilja nad starši. Storičnici nasilja so namreč pozorni, da na žrtvah ne puščajo vidnih znakov in želijo nasilje prikriti, zato izvajajo druge oblike nasilja (na primer psihično nasilje, zanemarjanje), ki so zahtevnejše za dokazovanje in ostajajo družbeno ter institucionalno »nevidne«.

Osumlenci nasilja odraslih otrok nad starši so bili v skoraj vseh primerih (93,5 %, $n = 46$) moškega spola, medtem ko so bile žrtve večinoma matere (54,2 %, $n = 59$). To kaže na spolno zaznamovanost tega pojava, ki je podobna nasilju v intimnopartnerskih odnosih, v katerih kot žrtve prevladujejo ženske (SURs, 2022). Takšna razmerja odražajo globlje zakoreninjene družbene vzorce moči, spolnih vlog in pričakovanj, ki nasilje umeščajo v širši okvir patriarhalnih struktur. V teh spremljajočih družbenih okoliščinah nasilje nad (starejšimi) materami ni le posledica individualne dinamike v družini, temveč tudi rezultat sistemskih dejavnikov, ki določajo, kdo ima moč in kdo je ranljiv. Ženske kot žrtve nasilja odraslih sinov so tako dvojno ranljive: kot starši in kot predstavnice

spola, ki je tudi sicer bolj izpostavljen nasilju v družinskem okolju.

Pri preiskovanju nasilja odraslih otrok nad starši se izvaja klasični preiskovalni ukrepi, pri čemer ugotovitve raziskave kažejo, da se ogled kraja kaznivega dejanja opravi redko. V naši raziskavi se je ogled kraja kaznivega dejanja opravil v desetih predkazenskih postopkih, kar je 16,9 % ($n = 59$). Ugotovitev analize spisov potrjuje ugotovitve usmerjenega skupinskega intervjuja, v katerem so sogovorniki poudarili, da je to posledica pomanjkanja znanja preiskovalcev, ki takšnih kaznivih dejanj ne prepoznavajo kot resen problem. Kadar se ogled kraja kaznivega dejanja ne opravi, je zato pomembno zabeležiti okoliščine, fotografirati žrtvine in osumljenčeve poškodbe ter opraviti razgovore. Ti so bili v vseh ($n = 59$) predkazenskih postopkih opravljeni z žrtvami in v 66,1 % z drugimi osebami, ki bi lahko karkoli vedele o nasilju, na primer sorodniki, sosedi. Sogovorniki v usmerjenem skupinskem intervjuju so poleg navedenih oseb navedli še zdravstveno osebo in socialne delavce. Razgovori so bili v 86,4 % opravljeni z osumljenci. Ti so uporabljali različne obrambne strategije, ki jih navajajo Maver idr. (2004), na primer molk, minimaliziranje in prelaganje krivde na žrtev. V nekaterih primerih so uporabljali več obrambnih strategij istočasno. V raziskavi smo nadalje ugotovili, da preiskovalci osumljencem izrekajo ukrep prepovedi približevanja in jim zasegajo predmete. Pri tem je eden od sogovornikov v usmerjenem skupinskem intervjuju pojasnil, da se lahko v primeru fizičnega stika med žrtvijo in osumljencem zasežejo oblačila obeh oseb. Takšen ukrep je smiseln predvsem z vidika forenzične preiskave, saj se lahko z analizo oblačil odkrijejo sledi krvi ali druge sledi, ki ne nastanejo ob običajnih stikih med družinskimi člani. Poleg tega preiskovalci zoper osumljence odredijo strokovne preglede telesnih tekočin zaradi ugotavljanja prisotnosti alkohola ter prepovedanih drog. Z vidika prepoznavanja nasilja smo v 93,5 % ($n = 46$) spisov pri žrtvah ugotovili psihološke znake, v 65,2 % fizične znake in v 21,7 % vedenjske znake. S tem potrjujemo dognanja tujih raziskav o posledicah nasilja odraslih otrok nad starši (Band-Winterstein, 2015; Band-Winterstein idr., 2014; Kageyama idr., 2018; Smith, 2015, 2024), pri čemer naša raziskava dodatno kaže, da imajo starši nizko samospoštovanje, so apatični in zmedeni, imajo motnje prehranjevanja ter se vedejo samopoškodovalno in samomorilno. Ti vzorci vedenja odražajo notranjo bolečino, ki jo žrtev usmerja vase. Slednje je v nasprotju z ugotovitvijo Kageyama idr. (2018), ki za Japonsko navajajo, da si starši želijo otrokove smrti.

Iz pregleda literature o nasilju nad starejšimi smo ugotovili, da so materialni dokazi zdravniška dokumentacija, oblačila, poškodovani predmeti in predmeti, uporabljeni za nasilje (Alberta Justice and Solicitor General, n. d.), kar potrjujemo tudi s svojo raziskavo. Dodatno smo med materialnimi dokazi

ugotovili plačilne naloge, iz katerih je razvidno, da so bili osumljenci do staršev nasilni že v preteklosti, in dokumentacijo o premoženju žrtve. Materialni dokazi so bili pridobljeni v 61 % predkazenskih postopkov, kar ne potrjuje ugotovitve, da je izpoved žrtve pogosto edini dokaz v kazenskem postopku, ki ga za nasilje v družini navaja Gregorc Puš (2010). Osební dokazi so bili pridobljeni v vseh predkazenskih postopkih, in sicer najpogosteje od žrtev (98,3 %). To so potrdili tudi sogovorniki v usmerjenem skupinskem intervjuju, kjer je bilo poudarjeno, da ima izpovedba žrtve osrednjo dokazno vrednost. Brez njene pripravljenosti za sodelovanje so zato možnosti za uspešen kazenski pregon omejene. Od osumljencev so bili osebni dokazi pridobljeni v 66,1 %, od drugih oseb (na primer sorodnikov, sosedov), ki bi lahko karkoli vedele o nasilju, pa so bili zbrani v 54,2 % predkazenskih postopkov. Ta ugotovitev pa ne potrjuje ugotovitve, da sorodniki in ljudje, ki imajo informacije o kaznivem dejanju, v preiskavi ne želijo sodelovati, kar za nasilje nad starejšimi navajajo Dong idr. (2011) ter Quinn in Tomita (1997). Razlika lahko izhaja iz različnih kulturnih in družbenih okolij, pri čemer je mogoče tudi, da so v določenih skupnostih višje stopnje senzibilnosti za zaščito ranljivih skupin, kar vodi v večjo zavzetost pri izločitvi okolja žrtve. V povezavi s posrednimi dokazi naša raziskava kaže, da ti vključujejo ugotovitve preiskovalcev na kraju kaznivega dejanja, povezane na primer z žrtvinim duševnim stanjem, kar pomeni novo dognanje, ki ga v literaturi nismo zasledili.

Materialni dokazi so pomembni za obsodilne sodbe z izrečeno kaznijo zavora in pogojne obsodbe. Ugotovitve raziskave kažejo, da so kazenske ovadbe v vseh kazenskih zadevah, ki so se končale z obsodilno sodbo in izrečeno kaznijo zavora, temeljile na materialnih dokazih. V 75 % kazenskih zadev, ki so se končale z obsodilno sodbo in izrečeno pogojno obsodbo, so kazenske ovadbe temeljile na materialnih dokazih, v 18,8 % so temeljile na osebnih dokazih, v 6,2 % je ena kazenska ovadba temeljila na osebnih in dve na materialnih dokazih. V usmerjenem skupinskem intervjuju je bilo poudarjeno, da vrsta pridobljenih dokazov ne vpliva na vrsto kazenske sankcije. Na slednjo vplivajo ugotovljene okoliščine kaznivega dejanja ter okoliščine obdolženca in žrtve. Raziskava na področju nasilja odraslih otrok nad starši, s katerimi bi primerjali navedene ugotovitve, v pregledu literature nismo našli. Prav tako nismo našli informacij o značilnostih sojenja v primerih nasilja odraslih otrok nad starši. Za slednje smo v raziskavi ugotovili, da so bile obsodilne sodbe razglašene v 95,8 % kazenskih zadev. Najpogosteje (69,6 %) je bila izrečena pogojna obsodba, v 17,4 % pa kazna zavora.

Visok delež pogojnih obsodb kljub resnosti obravnavanih dejanj odpira vprašanje o ustreznosti kazenske politike na tem področju. Materialni dokazi, ki so ključni za obsodilne sodbe, so v primerih psihičnega ali ekonomskega nasilja pogosto

težko pridobljeni, saj so pri teh oblikah nasilja redko vidne fizične sledi. Čeprav ima izpoved žrtve osrednjo dokazno vrednost, se v praksi pogosto zgodi, da brez dodatnih dokazov ne zadostuje za izrek strožje kazni. V povezavi s tem bi bilo smiselno razmisliti o spremembah dokaznega standarda, na primer o uvedbi obrnjenega dokaznega bremena v posebej ranljivih primerih, kjer obstajajo utemeljeni sumi o nasilju, vendar materialnih dokazov ni. Takšna sprememba bi lahko pripomogla k učinkovitejši zaščiti žrtev in zmanjšanju tveganja za ponovno viktimizacijo. Vendar bi moral biti takšen ukrep zasnovan premišljeno, da ne bi prišlo do zlorab, hkrati bi moral upoštevati zapletenost družinskih odnosov in zagotoviti procesne varovalke za obdolženca. Celostni način obravnave pri reševanju teh primerov bi zato moral poleg kaznovanja upoštevati tudi podporne ukrepe za žrtve in obvezno vključitev storilcev v svetovalne ali terapevtske programe, zlasti z vidika trajnejše življenjske skupnosti.

6 Sklep

Nasilje odraslih otrok nad starši je v Sloveniji tabuizirano in družbeno stigmatizirano, kar prispeva k njegovi »nevidnosti«, saj otežuje odkrivanje, preiskovanje in dokazovanje takšnih kaznivih dejanj. Pregled literature kaže, da je na tem področju malo raziskav, pri čemer manjkajo predvsem raziskave o kriminalističnih vidikih teh kaznivih dejanj. V prispevku smo zato z raziskavo, ki je vključevala analizo vseh 46 policijskih, tožilskih in sodnih spisov iz obdobja 2010–2013 v Sloveniji in izvedbo usmerjenega skupinskega intervjuja s strokovnjaki s področja kazenskega pravosodja, ugotavljali raziskovalne vrzeli pri preiskovanju in dokazovanju. Ugotovitve kažejo, da so preiskovalci v omenjenem obdobju obravnavali 59 primerov zoper 46 osumljencev zaradi suma izvršitve 65 kaznivih dejanj. Največ jih je bilo osumljenih kaznivega dejanja nasilja v družini (86,2 %), najmanj pa ogrožanja z nevarnim orodjem pri pretepu ali prepiru (1,5 %), poskusa umora (1,5 %) in umora (1,5 %). V večini primerov so bili osumljenci moškega spola (93,5 % $n = 46$), žrtve so bile običajno matere (54,2 % $n = 59$). Pri preiskovanju nasilja odraslih otrok nad starši se izvajajo klasični preiskovalni ukrepi. Ogled kraja kaznivega dejanja se opravi redko, saj preiskovalci takšnih kaznivih dejanj ne zaznavajo kot resna in pomembna dejanja, pri čemer je naša raziskava pokazala, da je bil ta opravljen v 16,9 % ($n = 59$) predkazenskih postopkov. Razgovore so preiskovalci v vseh ($n = 59$) predkazenskih postopkih opravili z žrtvami, v 66,1 % z drugimi osebami, ki bi lahko karkoli vedele o nasilju (na primer sorodniki, sosede), in v 86,4 % z osumljenci. Tem so izrekli ukrep prepovedi približevanja, jim zasegali predmete in zoper njih odredili strokovne preglede telesnih tekočin zaradi ugotavljanja prisotnosti alkohola ter prepovedanih drog.

Pri žrtvah so bili najpogostejše ugotovljeni psihološki znaki (93,5 % $n = 46$), sledili so fizični (65,2 %) in vedenjski znaki (21,7 %). Preiskovalci so v vseh primerih ($n = 59$) pridobili osebne dokaze, v več kot polovici primerov (61 %) materialne dokaze in v manjšem deležu (13,6 %) posredne dokaze. Kazenske ovadbe so v vseh kazenskih zadevah, ki so se končale z obsodilno sodbo in izrečeno kaznijo zapor, temeljile na materialnih dokazih. V 75 % kazenskih zadev, ki so se končale z obsodilno sodbo in izrečeno pogojno obsodbo, so temeljile na materialnih dokazih, v 18,8 % so temeljile na osebnih dokazih, v 6,2 % pa je ena kazenska ovadba temeljila na osebnih in dve na materialnih dokazih. Vrsta pridobljenih dokazov ne vpliva na vrsto kazenske sankcije, temveč na to vplivajo ugotovljene okoliščine kaznivega dejanja ter okoliščine obdolženca in žrtve. Od vseh kazenskih zadev ($n = 24$) so bile v 95,8 % razglašene obsodilne sodbe, v katerih so bile najpogostejše (69,6 %) izrečene pogojne obsodbe.

Omejitev raziskave pomeni temno polje kriminalitete (Dow idr., 2020), zaradi česar so analizirani spisi le vrh ledene gore nasilja odraslih otrok nad starši. Omejitev je sprememba informacijskega sistema v državnotožilski organizaciji leta 2013. Ob prejetju dovoljenja Vrhovnega državnega tožilstva Republike Slovenije (2021) smo bili opozorjeni, da je nov informacijski sistem v primerjavi s predhodnim bolj zmogljiv in obstaja verjetnost, da statistični podatki za obdobje pred letom 2013 niso popolni. Dodatne omejitve so tudi pomanjkljivo navedene informacije v spisih in manjkajoči dokumenti ter vnaprejšnja predložitev vprašanj udeležencem usmerjenega skupinskega intervjuja, kar bi lahko vplivalo na veljavnost ugotovitev.

Spoznanja raziskave so uporabna za oblikovanje programov izobraževanja in usposabljanja za policiste, kriminaliste, državne tožilce, sodnike, zdravstveno osebje, socialne delavce in druge strokovnjake, ki se pri svojem delu ukvarjajo s primeri nasilja odraslih otrok nad starši. Namenjeni so lahko tudi za pripravo strategije omejevanja nasilja odraslih otrok nad starši.

V prihodnje bi kazalo izvesti raziskave, ki bi omogočile pridobitev dodatnih spoznanj, povezanih z dejavniki, ki vplivajo na odločitev sodišč o kazenski sankciji. Prav tako bi bilo smiselno preučiti, v kolikšni meri so bili dokazi, najdeni v predkazenskem postopku, potrjeni pri sojenju. V analizo bi bilo treba zajeti kazniva dejanja od leta 2014 naprej, saj bi tako pridobili celovitejši vpogled v značilnosti preiskovanja in dokazovanja v primerih nasilja odraslih otrok nad starši.

Literatura

- Aas, G. (2018). The Norwegian police and victims of elder abuse in close and familial relationships. *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 30(1), 20–41.
- Alberta Justice and Solicitor General. (n. d.). *A domestic violence handbook for police services and crown prosecutors in Alberta*. Alberta Justice Communications.
- Anetzberger, G. J. (1986). *The etiology of elder abuse by adult offspring: An exploratory study* (Doktorska disertacija). Case Western Reserve University.
- Auerbach, C. F. in Silverstein, L. B. (2003). *Qualitative data: An introduction to coding and analysis*. New York University Press.
- Band-Winterstein, T. (2015). Whose suffering is this? Narratives of adult children and parents in long-term abusive relationships. *Journal of Family Violence*, 30(2), 123–133.
- Band-Winterstein, T., Avieli, H. in Smeloy, Y. (2016). Harmed? Harmful? Experiencing abusive adult children with mental disorder over the life course. *Journal of Interpersonal Violence*, 31(15), 2598–2621.
- Band-Winterstein, T., Smeloy, Y. in Avieli, H. (2014). Shared reality of the abusive and the vulnerable: The experience of aging for parents living with abusive adult children coping with mental disorder. *International Psychogeriatrics*, 26(11), 1917–1927.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27–40.
- Clemens A. W. in Axelson L. J. (1985). The not-so-empty-nest: The return of the fledgling adult. *Family Relations*, 34(2), 259–264.
- Dekleva, B. (2002). Nasilje v stripih štirih generacij. *Socialna pedagogika*, 6(4), 431–466.
- Dong X. Q., Li G. in Simon, M. A. (2017). The association between childhood abuse and elder abuse among Chinese adult children in the United States. *The Journals of Gerontology: Biological Sciences & Medical Sciences, Series A*, 72(suppl_1), S69–S75. <https://doi.org/10.1093/gerona/glw205>
- Dong, X. Q., Simon, M. A., Beck, T. T., Farran, C., McCann, J. J., Mendes de Leon, C. F., Laumann, E. in Evans, D. A. (2011). Elder abuse and mortality: The role of psychological and social well-being. *Gerontology*, 57(6), 549–558.
- Dow, B., Gahan, L., Gaffy, E., Joosten, M., Vratsidis, F. in Jarred, M. (2020). Barriers to disclosing elder abuse and taking action in Australia. *Journal of Family Violence*, 35(8), 853–861.
- Đurić, S., Popović Čitić, B. in Meško, G. (2010). Usmerjeni skupinski intervju v pedagoškem raziskovanju. *Socialna pedagogika*, 14(1), 37–62.
- Dvoršek, A. (2008). *Kriminalistična metodika* (1. izd.). Fakulteta za varnostne vede, Univerza v Mariboru.
- Filipčič, K. (2002). *Nasilje v družini*. Bonex.
- Gibson, W. J. in Brown, A. (2009). *Working with qualitative data*. SAGE Publications.
- Greenberg, J. R., McKibben, M. in Raymond, J. A. (1990). Dependent adult children and elder abuse. *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 2(1–2), 73–86.
- Gregorc Puš, A. (2010). Problemi nasilja v družini z vidika sojenja. V A. Dvoršek in L. Selinšek (ur.), *Nasilje v družini: kazensko pravni, kriminalistični in kriminološki problemi* (str. 71–81). Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede in Pravna fakulteta.
- Hamilton, G. in Harris, L. (2023). Parent abuse by dependent adult children living in the family home: A gap in the service? *Journal of Family Studies*, 29(3), 967–983.
- Hartwig, M., Dawson, E. C., Wrede, O. in Ask, K. (2012). Interviewing victims of repeated domestic violence: Investigators' beliefs and strategies. *Psychiatry, Psychology and Law*, 19(5), 672–681.
- Holt, A. (2021). International and cross-cultural research on violence against parents. V T. K. Shackelford (ur.), *The SAGE handbook of domestic violence* (str. 841–858). Sage Publications.
- Holt, A. in Shon, P. C. (2018). Exploring fatal and non-fatal violence against parents: Challenging the orthodoxy of abused adolescent perpetrators. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 62(4), 915–934.
- Homer A. C. in Gilleard C. (1990). Abuse of elderly people by their carers. *British Medical Journal*, 301(6765), 1359–1362.
- Howze, K. A. in White, J. L. (2010). Judicial response to elder abuse. *Juvenile and Family Court Journal*, 61(4), 57–76.
- Hsu, M.-C. in Tu, C.-H. (2014). Adult patients with schizophrenia using violence towards their parents: A phenomenological study of views and experiences of violence in parent–child dyads. *Journal of Advanced Nursing*, 70(2), 336–349.
- Hsu, M.-C., Huang, C.-Y. in Tu, C.-H. (2014). Violence and mood disorder: Views and experiences of adult patients with mood disorders using violence toward their parents. *Perspectives in Psychiatric Care*, 50(2), 111–121.
- Hvalič, S. (2002). Odstiranje: nasilje nad starimi ljudmi. *Kakovostna starost: časopis za socialno gerontologijo in gerontagogiko*, 5(1/2), 36–45.
- Illinois Department on Aging in Partnership with the Illinois Family Violence Coordinating Councils. (2011). *Protocol for law enforcement: Responding to victims of elder abuse, neglect and exploitation*. Illinois Department on Aging, Illinois Family Violence Coordinating Councils. <https://ilaging.illinois.gov/content/dam/soi/en/web/aging/resources/newsandpublications/publications/documents/ea-lawenforcement.pdf>
- Johnson, B., Richert, T. in Svensson, B. (2018). Parents as victims of property crime committed by their adult children with drug problems: Results from a self-report study. *International Review of Victimology*, 24(3), 329–346.
- Johnson, B., Richert, T. in Svensson, B. (2022). Physical violence and property damage towards parents, committed by adult children with drug problems. *Journal of Family Violence*, 37(1), 165–180.
- Kageyama, M., Yokoyama, K., Nakamura, Y., Kobayashi, S. in Fujii, C. (2018). The coping process of Japanese parents who experience violence from adult children with schizophrenia. *Archives of Psychiatric Nursing*, 32(4), 549–554.
- Kanduč, Z. (2000). Družina in nasilje: nasilje družine in nasilje v družini. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 52(1), 11–20.
- Kanduč, Z. (2001). Vzroki, razlogi in okoliščine družinskega nasilja: viktimoški pogledi. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 52(2), 109–121.
- Kazenski zakonik (KZ-1). (2012, 2015, 2016, 2017, 2020, 2021, 2023, 2024). *Uradni list RS*, (50/12, 54/15, 6/16, 38/16, 27/17, 23/20, 91/20, 95/21, 186/21, 16/23, 107/24).
- Kerbler, B. K., Sendi, R. in Filipovič Hrast, M. (2017). Odnos starejših ljudi do doma in domačega bivalnega okolja. *Urbani izzivi*, 28(2), 96–109.
- Klun, M. Bučar Ručman, A. in Frangež, D. (2024). Violence against parents by adult children: A systematic literature review of empirical studies. *Trauma, Violence, & Abuse*. <https://doi.org/10.1177/15248380241280955>

38. Klun, M. in Frangež, D. (2019). Pregled literature o nasilju odraslih otrok nad starši in nasilju nad starejšimi. *Varstvoslovje*, 21(3), 283–303.
39. Klun, M., Frangež, D. in Bučar Ručman, A. (2022). Characteristics and prevalence of adult children violence against parents in Slovenia. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 73(4), 296–307.
40. Kmet Zupančič, R. (ur.) (2023). *Poročilo o razvoju 2023*. Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj. https://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/razvoj_slovenije/2023/slovenski/POR2023-splet.pdf
41. Korbin J. E., Anetzberger G. J. in Austin C. (1995). The intergenerational cycle of violence in child and elder abuse. *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 7(1), 1–15.
42. Kordeš, U. in Smrdu, M. (2015). *Osnove kvalitativnega raziskovanja*. Založba Univerze na Primorskem.
43. Korošec, D., Filipčič, K. in Devetak, H. (ur.) (2019). *Veliki znanstveni komentar posebnega dela Kazenskega zakonika (KZ-1), 2. knjiga (177. do 256. člen)*. Uradni list RS, Pravna fakulteta.
44. Li, G. in Dong, X. (2016). Intergenerational transmission of violence: The association between child abuse and elder abuse. *The Gerontologist*, 56(3), 106–107.
45. Maver, D. (1986). Posebnosti kriminalističnega mišljenja pri razgovoru in zaslišanju. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 37(3), 211–222.
46. Maver, D. (1987). »Uvodna« faza preiskovanja. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 38(1), 18–26.
47. Maver, D., Rupnik, A., Selič, P., Golja, J., Trapečar, M., Vidic, G., Gerjevič, A., Udovič, B., Drobnič, K., Majdič, J., Sablič, F., Pezdir, G., Garbajs, A., Klemenc, S., Žener, N. in Keržan, D. (2004). *Kriminalistika: Uvod, taktika, tehnika*. Uradni list Republike Slovenije.
48. Muravyeva, M. in Toivo, R. M. (2016). "Honor thy father and thy mother": A history of violence against parents. *Journal of Family History*, 41(3), 231–235.
49. Mušič, T. (2010). Kratek prikaz stanja in aktivnosti policije pri preprečevanju in preiskovanju kaznivih dejanj na področju nasilja v družini. V A. Dvoršek in L. Selinšek (ur.), *Nasilje v družini: kazensko pravni, kriminalistični in kriminološki problemi* (str. 45–70). Fakulteta za varnostne vede, Pravna fakulteta.
50. Payne, B. K. (2011). *Crime and elder abuse: An integrated perspective* (3rd ed.). Charles C Thomas Publisher.
51. Pillemer K. (1985). The dangers of dependency: New findings on domestic violence against the elderly. *Social Problems*, 33(2), 146–158.
52. *Pravni terminološki slovar*. (2019). ZRC SAZU Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša. <https://doi.org/10.3986/9789610501732>
53. Quinn, M. J. in Tomita, S. K. (1997). *Elder abuse and neglect: Causes, diagnosis, and intervention strategies* (2nd ed.). Springer Publishing Company.
54. Smith, J. R. (2015). Expanding constructions of elder abuse and neglect: Older mothers' subjective experiences. *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 27(4–5), 328–355.
55. Smith, J. R. (2024). Older mothers and their difficult adult children: A life course exploration. *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 36(2), 174–197.
56. Statistični urad Republike Slovenije (SURS). (2022). *Osebnostna varnost v zasebnem okolju*. <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/10159>
57. Statistični urad Republike Slovenije (SURS). (2024). *Mednarodni dan starejših*. <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/13116>
58. Stewart, M., Burns, A. in Leonard, R. (2007). Dark side of the mothering role: Abuse of mothers by adolescent and adult children. *Sex Roles*, 56, 183–191.
59. Storey, J. E. in Perka, M. R. (2018). Reaching out for help: Recommendations for practice based on an in-depth analysis of an elder abuse intervention programme. *The British Journal of Social Work*, 48(4), 1052–1070.
60. Šugman, K. G. (2000). Otroci žrtev – otrok priča v kazenskem postopku. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 51(3), 207–215.
61. Trbanc, M., Istenič, A., Dremelj, P., Marušič, Ž. in Narat, T. (2024). *Socialni položaj v Sloveniji 2022 – 2023: končno poročilo*. Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo. https://irssv.si/wp-content/uploads/2024/04/Koncno-porocilo-Socialni-položaj-2022-2023_V2.pdf
62. United Nations Office on Drugs and Crimes (UNODC). (2011). *Preventing and responding to domestic violence: Trainee's manual for law enforcement and justice sectors in Vietnam* (2. izd.). United Nations Office on Drugs and Crimes, MDG Achievement Fund, General Department of Anti-crime Police, Administrative-Criminal Law Department. https://www.unodc.org/roseap/uploads/archive/documents/vietnam/publication/Trainee_manual_in_English_6-5-11_.pdf
63. Voglar, M. (1997). Družinski umori v Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 48(1), 51–62.
64. Vrhovno državno tožilstvo Republike Slovenije. (2021). Sklep št. VDT-Tu-9-8/20/2021 z dne 19. 7. 2021. [Interno gradivo].
65. Whitbeck, L., Hoyt, D. R. in Huck, S. M. (1994). Early family relationships, intergenerational solidarity, and support provided to parents by their adult children. *Journal of Gerontology*, 49(2), S85–S94.
66. World Health Organization. (2025). *Ageing: Global population*. <https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/population-ageing>
67. Yin, R. K. (2016). *Qualitative research from start to finish* (2nd ed.). The Guilford Press.
68. Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND). (2008, 2016, 2021). *Uradni list RS*, (16/08, 68/16, 196/21).

Criminal Investigation and Evidence of Violence Against Parents by Adult Children

Monika Klun, Ph.D. Assistant of Criminology, Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor, Slovenia. ORCID: 0009-0001-9437-9941. E-mail: monika.klun@guest.um.si

Aleš Bučar Ručman, Ph.D., Professor of Sociology, Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor, Slovenia. ORCID: 0000-0003-2765-1412. E-mail: ales.bucar@um.si

Danijela Frangež, Ph.D., Associate Professor of Criminology, Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor, Slovenia. ORCID: 0000-0001-6330-566X. E-mail: danijela.frangez@um.si

Violence against parents by adult children includes single, multiple, or continuous behaviours or acts of an adult child that physically, psychologically, or economically harm their biological or foster parents. In this article, we present an analysis of all 46 police, prosecutor, and court files related to violent crimes against parents by adult children that were investigated in Slovenia between 2010 and 2013. Additionally, insights from a focus group interview with experts in the criminal justice field are examined. The aim of this article is to present the characteristics of criminal investigations and the evidence gathered in cases of violence against parents by adult children. The study reveals that classical investigative measures, such as crime scene investigation and interviews, are conducted during these investigations. Investigators impose restraining orders on suspects, seize relevant evidence, and order expert analyses of bodily fluids to check for the presence of alcohol and illicit drugs. In the analysed cases, material, personal, and circumstantial evidence was identified. In criminal cases that resulted in a conviction and prison sentence, all criminal charges were based on material evidence. For 75% of criminal cases leading to a conviction with a suspended sentence, criminal charges were also based on material evidence. In 95.8% ($n = 23$) of criminal cases, a conviction was achieved. Among these cases, prison sentences were issued in 17.4% of instances, suspended sentences in 69.6%, security measures in 8.7%, and a fine in one case. The type of criminal sanction imposed depends on the circumstances of the crime, the defendant, and the victim, rather than the type of evidence obtained.

Keywords: violence against parents by adult children, elder abuse, domestic violence, criminal investigation, evidence

UDC: 343.98:343.62-053.9